A SYSTEM OF CORRECTIVE-PEDAGOGICAL WORK CONDUCTED WITH CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY

Naila Huseynova

Azerbaijan State Pedagogical University,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
E-mail: nailyahuseyn72@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-9959-6996

Abstract. The article explains the purpose of correctional and pedagogical work with children with cerebral palsy. It also provides a detailed description of the main principles of the correctional-pedagogical work system for this group of children. The four levels of development of children with cerebral palsy are analyzed. In the article, the main tasks of each level are specifically examined, and the directions of the correctional-pedagogical work system are outlined based on the tasks. The article also notes that physiological echolalia is observed in children with cerebral palsy, and the ability to pronounce complex sounds is formed through the activation and stimulation of speech. Sensor deprivation leads to pathological changes in sensorimotor functions, resulting in delays in motor development and impaired spatial coordination. The article examines the importance of a phased medical and pedagogical rehabilitation system in addressing the problem, highlighting the dedication of specialists working to have a positive impact on the lives of these children. The forms and directions of the work carried out by the correctional pedagogue in this field are also discussed.

Keywords: children with cerebral palsy, pre-speech period, impaired function, corrective and pedagogical work, stimulation, development, formation.

DOI: 10.30546/2709-2488.4.2024.020
To cite this article: Huseynova N. (2024). A system of corrective-pedagogical work conducted with children with cerebral palsy. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 249, Issue IV, pp. 9-20.
Article history: received – 18.10.2024; accepted – 15.11.2024.

SEREBRAL İFLİCLİ UŞAQLARLA APARILAN KORREKSİYA-PEDAQOJİ İŞİN SİSTEMİ

Nailə Hüseynova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Pedaqogika üzrə elmlər doktoru, dosent
E-mail: nailyahuseyn72@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-9959-6996

Annotasiya. Məqalədə serebral iflicli uşaqlarla korreksiya və pedaqoji işin məqsədi açıqlanır. Həmçinin, bu qrupa aid uşaqlarla korreksiya-pedaqoji iş sisteminin əsas prinsipləri ətraflı təsvir edilmişdir. Serebral iflicli uşaqların inkişafının dörd səviyyəsi təhlil edilmişdir. Məqalədə hər bir səviyyənin əsas vəzifələri xüsusi olaraq təhlil edilmiş və tapşırıqlar əsasında korreksiya-pedaqoji iş sisteminin istiqamətləri göstərilmişdir. Həmçinin məqalədə qeyd edilir ki, serebral iflicli uşaqlarda fizioloji exolaliya müşahidə olunur, nitqin aktivləşməsi və stimullaşdırılması ilə səslər kompleksi, tələffüz qabiliyyəti formalaşır. Sensor deprivasiya ilə sensomotor funksiyalarda patoloji dəyişikliklər müşahidə olunur, bunun nəticəsində uşaqların motor inkişafında ləngimə olur, məkan koordinasiyası pozulur. Məqalədə serebral iflicli uşaqlarda problemin aradan qaldırılmasında mərhələli tibbi və pedaqoji reabilitasiya sisteminin əhəmiyyəti araşdırılır, onların həyatına müsbət təsir göstərməyə çalışan mütəxəssislərin fədakarlığı vurğulanır, korreksiyaedici pedaqoqun bu sahədə təşkil etdiyi işin formaları və fəaliyyət istiqamətlərindən bəhs edilir.

Açar sözlər: serebral iflicli uşaqlar, nitqdən əvvəlki dövr, pozulmuş funksiya, korreksiya-pedaqoji iş, stimullaşdırma, inkişaf, formalaşdırma.

DOI: 10.30546/2709-2488.4.2024.020
Məqaləyə istinad: Hüseynova N. (2024). Serebral iflicli uşaqlarla aparılan korreksiya-pedaqoji işin sistemi. «*Məktəbəqədər və ibtidai təhsil*», № 4 (249), səh. 9-20.
Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 18.10.2024; qəbul edilib – 15.11.2024.

Giriş / Introduction

Serebral iflic erkən uşaqlıq dövründə ortaya çıxan və bədənin hərəkətinə, quruluşuna və əzələ koordinasiyasına təsir edən daimi hərəkət pozulmaları qrupudur. Serebral iflicli uşaqlara təhsildə və qayğıda xüsusi yanaşma tələb olunur. Korreksiya-pedaqoji iş sistemi onların inkişaf potensialını optimallaşdırmaq, ümumi həyat keyfiyyətini yüksəltmək, reabilitasiya və hərtərəfli dəstəklə təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Serebral iflicli uşaqlarla korreksiya işi reabilitasiya və xüsusi təhsil sahəsinin mühüm aspektidir. Bədən hərəkətinə və əzələ koordinasiyasına təsir edən, nevroloji xəstəliklər qrupuna aid serebral iflic, uşaqlara gündəlik həyatlarını idarə etməkdə problemlər yaradır. Belə uşaqların mümkün olan ən yaxşı həyat keyfiyyətinə və inkişaf imkanlarına malik olmasını təmin etmək üçün korreksiya işi xüsusi müdaxilələrin, müalicələrin və dəstək xidmətlərinin təmin edilməsinə yönəlir.

Serebral iflicli uşaqlarla korreksiya işi bu uşaqların üzləşdiyi müxtəlif ehtiyaclara və problemlərə cavab verən multidissiplinar yanaşmanı əhatə edir. Korreksiya işinin bəzi əsas cəhətlərinə nəzər salaq:

1. Fərdi baxım. Serebral iflicli hər bir uşağın özünəməxsus sağlamlıq məhdudiyyətləri var. Korreksiya işi onların fiziki, koqnitiv və emosional inkişafını nəzərə alaraq, onların xüsusi ehtiyaclarına cavab verən fərdiləşdirilmiş qayğı planlarının yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu fərdi yanaşma hər bir uşağın öz potensialını maksimum dərəcədə artırmaq üçün müvafiq dəstək almasını təmin edir.

2. Terapevtik müdaxilələr. Fizioterapiya, əmək terapiyası və nitq terapiyası korreksiya işinin mühüm komponentləridir. Fiziki terapevtlər motor bacarıqlarını, balansını və hərəkətliliyini təkmilləşdirməyə diqqət yetirərkən, peşə terapevtləri uşaqlara gündəlik fəaliyyətlərində və müstəqilliklərini artırmaqda kömək edir. Loqopedlər nitq və ünsiyyət problemlərini aradan qaldırmaq üçün ünsiyyət bacarıqları üzərində işləyirlər.

3. Köməkçi texnologiya. Rəqəmsal əsrdə texnologiya serebral iflicli uşaqlara kömək etməkdə mühüm rol oynayır. Korreksiya işləri onların ünsiyyət, hərəkətlilik və öyrənmə imkanlarını artırmaq üçün rabitə vasitələri, hərəkətlilik vasitələri və kompüter əsaslı alətlər kimi müxtəlif köməkçi cihazların inteqrasiyasını nəzərdə tutur.

4. İnklüziv təhsil. Ümumi təhsil şəraitinə daxil olmaq korreksiya işinin əsas məqsədidir. Serebral iflicli uşaqlara müntəzəm siniflərdə dəstək olmaq sosial qarşılıqlı əlaqəni inkişaf etdirir və aidiyyət hissini inkişaf etdirir. Xüsusi pedaqoqlar uşaqların ehtiyaclarını ödəyən inklüziv mühit yaratmaq üçün müəllimlər və mək-

təb işçiləri ilə əməkdaşlıq edirlər.

5. Emosional və sosial dəstək. Serebral iflicli uşaqlar vəziyyətlərinə görə emosional və sosial problemlərlə üzləşə bilərlər. Korreksiya işi onlara özünə hörmət, inam və həmyaşıdları və ailə üzvləri ilə sağlam münasibətlər qurmağa kömək etmək üçün məsləhət və sosial bacarıqların təlimini əhatə edir.

6. Ailənin iştirakı. Serebral iflicli uşaqların inkişafında ailələr mühüm rol oynayır. Korreksiya işləri valideynlərin və tərbiyəçilərin iştirakını vurğulayır, uşaqların ehtiyaclarını daha yaxşı başa düşmək və dəstəkləmək üçün onlara təhsil, resurslar və emosional dəstək verir.

7. Təbliğat və maarifləndirmə. Korreksiya işləri ayrı-ayrılıqda uşaqların inkişafında və davranışında mövcud çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına və yüngülləşdirilməsinə istiqamətləndirilmiş prosesdir. Bu sahədə peşəkarlar serebral iflicli uşaqların hüquq və ehtiyaclarını müdafiə edir, icmalarda məlumatlılığı artırır və inklüziv siyasət və təcrübələri təbliğ edirlər.

Ümumilikdə, serebral iflicli uşaqlarla korreksiya işi onların ümumi rifahını yaxşılaşdırmaq və cəmiyyətdə iştirakını təşviq etmək məqsədi daşıyan çoxşaxəli işdir. Bu sahədə peşəkarların fədakarlığı və şəfqəti belə uşaqların və onların ailələrinin həyatında əhəmiyyətli dəyişiklik yaradır.

Tədqiqat metodu: Ədəbiyyat təhlili, mövzunun elmi əsaslarını qurmaq və mövcud problemlərin həlli yollarını araşdırmaq üçün vacib bir mərhələdir. Bu bölmə korreksiya-pedaqoji iş sistemi ilə bağlı olan mövcud mənbələrin təhlilini əhatə edir.

E.F.Arxipovanın tədqiqatlarının təhlili:

Serebral iflicli uşaqlarla bağlı korreksiya və inkişaf yanaşmalarının üç onillik ərzində necə inkişaf etdiyi barədə E.F.Arxipovanın 1989-cu il və 2019-cu illərdəki tədqiqatlarında ətraflı şəkildə məlumat verilmişdir.

1. "Serebral iflicli uşaqlarla korreksiya işləri" (1989)

Əsas məqsəd:

- serebral iflic diaqnozu qoyulmuş uşaqlarla korreksiya işlərinin ilkin metod və yanaşmaları;
- fiziki, koqnitiv və emosional reabilitasiyaya fokuslanma;
- təhsil metodlarının terapiya ilə inteqrasiyası vasitəsilə funksional müstəqilliyin artırılması.

Təhlil:

- **Kontekstual əhəmiyyət:** bu iş, həm Rusiyada, həm də qlobal miqyasda korreksiya təhsili sahəsində yeni bir mərhələ açmışdır. Ehtimal olunur ki, Arxipova təhsil və terapiya arasında körpü yaradan əsas prinsipləri təqdim etmişdir.
- **Üstünlüklər:** uşaqların serebral iflic‌lə bağlı çoxşaxəli problemlərinin

həlli üçün strukturlaşdırılmış metodologiyalar təqdim olunmuşdur. Bu iş, multidisiplinar müdaxilələrin inkişafı üçün zəmin yaratmışdır.

- **Məhdudiyyətlər:** nevrologiya və erkən müdaxilə sahəsindəki elmi və texnoloji məhdudiyyətlər səbəbindən yanaşmalar daha məhdud olmuşdur.

2. "Perinatal sinir sistemi zədələri olan serebral iflicli körpələrin inkişafı üçün loqopedik və psixoloji-pedaqoji dəstək» (2019)

Əsas məqsəd:

- perinatal sinir sistemi zədələri səbəbi ilə serebral iflicli körpələr üçün erkən müdaxilə;
- loqopedik terapiya və psixoloji-pedaqoji dəstək metodlarının tətbiqi;
- erkən yaş mütəxəssisləri üçün praktiki alətlər və tövsiyələr təqdim etmək.

Təhlil:

- **İnkişaf etmiş yanaşma:** 1989-cu ilin tədqiqat işinə nisbətən bu metodik təlimatda erkən müdaxilə nəzəriyyələri, loqopedik texnikalar və neyroplastiklik haqqında biliklərin inkişafı əks olunur. Körpələrə fokuslanaraq, uşaqların inkişafı üçün vacib olan erkən illər vurğulanır.
- **Multidisiplinar yanaşma:** loqopedik terapiya və psixoloji dəstəyin daxil edilməsi daha geniş yanaşmanı əks etdirir və müasir terapiya trendləri ilə uyğun gəlir.
- **Praktik əhəmiyyət:** bu metodik təlim praktiklər və valideynlər üçün nəzərdə tutulmuşdur, nəzəriyyə ilə praktik tətbiqlər arasında əlaqəni təmin edir.
- **Yeniliklər:** Yanaşmalara köməkçi texnologiyalar və nevrologiya sahəsində irəliləyişlər daxil edilmişdir, nəticədə inkişaf göstəricilərinin effektivliyi artmışdır.

3. Hər iki tədqiqat işinin müqayisəli təhlili

Aspekt	1989-cu ilin tədqiqatı	2019-cu ilin tədqiqatı
Fokus	Ümumi korreksiya-pedaqoji işləri.	Loqopedik terapiyaya yönəlmiş erkən müdaxilə.
Hədəf qrupu	Sİ olan uşaqlar (ümumi yaş qrupuna aid).	Perinatal zədələri olan körpələr və Sİ ilə yaşayan uşaqlar.
Metodoloji çərçivə	Daha geniş pedaqoji və korreksiya yanaşmaları.	Loqopedik və psixoloji yanaşmaların dərinləşdirilmiş tətbiqi.
Multidisiplinarlıq	Müasir standartlara görə məhduddur.	Multidisiplinar təcrübəyə daha çox yer verilir.
Müasir tətbiqlərlə uyğunluq	Nəzəri və əsaslandırıcı yanaşmalar.	Əməli və müasir elmi prinsiplərlə uyğunlaşır.

4. Tədqiqatların inkişafının əhəmiyyəti

Geniş təsir:

- 1989-cu ilin tədqiqatında korreksiya təhsili sahəsində təqdim edilən baza məlumatları xüsusilə məhdud resurslu mühitlərdə tətbiq üçün əhəmiyyətlidir.
- 2019-cu ilin tədqiqatında uşaqların uzunmüddətli inkişafına daha yaxşı şərait yaratmaq üçün erkən müdaxilə yanaşmalarına xüsusi diqqət yetirilir.

Metodoloji tərəqqi:

- Arxipova 1989-cu ildəki ümumi yanaşmadan 2019-cu ildə ixtisaslaşdırılmış yanaşmalara keçid edir. Bu, daha çox yaşa və vəziyyətə uyğun müdaxilələrin zəruriliyini vurğulayır.

5. Praktiki tətbiqlər:

- 1989 tədqiqatı korreksiya təhsilində baza strategiyaları üçün istinad kimi, xüsusən resursların məhdud olduğu bölgələrdə istifadə edilə bilər.
- 2019 tədqiqatı isə erkən yaş müdaxilə proqramlarında çalışan praktiklər üçün dəyərli alətlər təqdim edir, xüsusən də loqopedik terapiyanın inkişaf planlarına inteqrasiyasını dəstəkləyir.

E.F.Arxipovanın tədqiqatları serebral iflicli uşaqlarla korreksiya və inkişaf işlərinin ümumi strategiyalarından xüsusi, elmi əsaslandırılmış müdaxilələrə keçidi əks etdirir. Onun işləri nəzəriyyəni praktika ilə birləşdirərək, xüsusi təhsil və nevroinkişaf terapiyası sahəsində müasir mütəxəssislər üçün əhəmiyyətli bir resurs olaraq qalır.

Əsas hissə / Main part

Serebral iflic olan uşaqlarla korreksiyaedici pedaqoji iş onların ümumi inkişafını artırmaq, potensiallarını maksimum dərəcədə və həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyır. Nitqin korreksiyası uşağın danışma qabiliyyətini təkmilləşdirə, udma pozulmalarına kömək edə və işarə dili və ya səs sintezatoru olan kompüter kimi xüsusi ünsiyyət cihazlarından istifadə kimi yeni ünsiyyət üsullarını öyrənə bilər. Əsas məqsəd hərəkətlilik, özünə qulluq bacarıqları, ünsiyyət və gündəlik həyat fəaliyyətləri kimi funksional qabiliyyətləri inkişaf etdirmək və artırmaqdır. Bu, adaptiv üsulların öyrədilməsini və fərdlərin daha çox özünü təmin etməsinə kömək etmək üçün köməkçi cihazlardan istifadə etməyi əhatə edir. Serebral iflicli şəxslərlə korreksiyaedici pedaqoji iş onların ümumi həyat keyfiyyətini və cəmiyyətə inteqrasiyasını yaxşılaşdırmaq üçün onların fiziki, koqnitiv, emosional və sosial inkişafını optimallaşdırmaq məqsədi daşıyır. Bu, serebral iflicli hər bir fərdin problemlərinə və qabiliyyətlərinə cavab verən vahid yanaşma-

dır. Korreksiya- pedaqoji işin digər vacib məqsədi nitqdən əvvəlki dövrdə uşağın şəxsiyyətini və vaxtında nitqin formalaşmasını təmin edən funksiyaların ardıcıl inkişafıdır [Hüseynova, N., Rüstəmova, L., 2007]. Serebral iflicli uşaqlarla nitqin inkişafı üzrə korreksiyaedici və pedaqoji iş nitq və ünsiyyət bacarıqlarını təkmilləşdirməyə kömək etmək üçün ixtisaslaşmış və məqsədyönlü yanaşmadır. Serebral iflic daha çox şifahi motor bacarıqlarına, əzələ tonusuna və koordinasiyaya təsir göstərə bilər, bu da sözləri aydın danışmaq və ifadə etməkdə çətinliklərə səbəb olur. Korreksiya-pedaqoji iş sisteminin əsas prinsipləri aşağıdakılardır:

Serebral iflicli uşaqlarla korreksiya-pedaqoji işin erkən başlanması. Nitqdən əvvəlki mərhələdə bir sıra funksiyaların inkişaf pozulmaları digər funksiyaların inkişaf ləngiməsinə, yəni ikincili qüsurun yaranmasına və pedaqoji baxımsızlığa gətirib çıxarır.

Nitqdən əvvəlki mərhələdə bütün pozulmuş funksiyaların mərhələli inkişafı. İş zamanı uşağın yaşından daha mühüm, onun nitqdən əvvəlki mərhələdə inkişaf səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. Bununla yanaşı, korreksiya-pedaqoji iş sağlam və zədələnmiş funksiyaların dəqiq öyrənilməsi əsasında qurulmalıdır [Arkhipova E.F., 1989]. Məşğələlər zamanı diferensial yanaşmada uşağın potensial imkanlarının və onun "yaxın inkişaf zonasında" yerləşən çalışmalar sisteminin qurulma bacarığının nəzərə alınması vacibdir.

Artikulyasiya aparatının motorikasının, nitq və sensor funksiyaların inkişafında kinestetik funksiyaların istifadəsi. Bu, onunla əlaqəlidir ki, serebral iflic zamanı hərəkətlərin çatışmazlıq hissi, yəni kinesteziyalar motor, nitq və intellektual pozulmalara səbəb olur [Wood, E., Rosenbaum, P., 2017].

Çalışma sisteminin işlənilməsi zamanı, geri dönmə əlaqənin olmaması. Bu zaman nitqdə idarəetmə pozulur və nitqə yiyələnmə mümkünsüz olur. Kinesteziyanın artması isə nitq təlimini sürətləndirir [Wren, Y., Roper, L., 2020].

Didaktika prinsipi. Serebral iflicli uşaqlarda nitqdən əvvəl funksiyaların inkişafı və korreksiyası didaktik prinsiplərin yaradıcı istifadəsini, fərdi yanaşmanı, sistemli və ardıcıl yanaşmanı tələb edir. Təqdim edilən material əyani olmalıdır.

Serebral iflicli uşaqların əsas fəaliyyət növü çərçivəsində məşğələlərin təşkil olunması.

Pozulmuş funksiyaların bərpasına yönəlmiş kompleks tibbi-pedaqoji (medikamentoz və fizioterapevtik) təsir.

Qeyd olunan prinsiplər əlaqəli fəaliyyətdə olur və uşaqların spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq istifadə olunur. Kompleks və fərdi yanaşmadan istifadə etməklə, nitq inkişafı üzrə korreksiya və pedaqoji iş ünsiyyətə əhəmiyyətli dərəcədə müsbət təsir edə, serebral iflicli uşaqların ümumi həyat keyfiyyətini yaxşılaşdıra bilər [Novak, I., və b, 2017].

Nitqdən əvvəlki inkişafın I səviyyəsində korreksiya-pedaqoji işin əsas vəzifəsi

səs reaksiyalarının stimulyasiyasıdır. İşin əsas istiqamətləri:

- artikulyasiya aparatının motorika və əzələ tonusunun normallaşdırılması;
- nəfəsvermənin vokallaşması;
- səs reaksiyaların stimulyasiyası;
- görmə fiksasiyası və izləmənin inkişafı;
- eşitmə diqqətinin formalaşması;
- görmə-motor koordinasiyasının vacibliyi üçün əl və barmaqların vəziyyətinin normallaşması [Sell, D., Keane, M., 2019].

Məşğələlər 7–10 dəqiqədən artıq olmamaq şərti ilə fərdi şəkildə aparılır.

II səviyyədə korreksiya-pedaqoji işin əsas vəzifəsi qığıldamanın stimullaşdırılmasıdır. İşin əsas istiqamətləri:

- artikulyasiya aparatının, motorika və əzələ tonusunun normallaşdırılması;
- nəfəsvermənin gücü və həcminin artırılması;
- fiksasiyanın möhkəmliyinin inkişafı və izlənməsi;
- məkanda səslərin lokallaşdırma bacarığının formalaşdırılması və böyüklərin səs intonasiyasının qəbul edilib fərqləndirilməsi;
- əllərin tutma funksiyasının inkişafı [Raina, A., və b., 2018].

Məşğələlər 10 –15 dəqiqədən artıq olmamaq şərti ilə fərdi şəkildə aparılır.

III səviyyədə korreksiya-pedaqoji işin əsas vəzifəsi intonasiyalı səs ünsiyyətinin stimullaşdırılmasıdır. İşin əsas istiqamətləri:

- artikulyasiya aparatının motorika və əzələ tonusunun normallaşdırılması;
- tənəffüsün və hərəkətlərin ritmik işlənilməsi;
- qığıldamanın stimullaşdırılması;
- məşğələlərə müsbət emosional münasibətlərin formalaşdırılması;
- kinestetik duyğuların stimullaşdırılması və onun əsasında barmaqların hissiyatının inkişaf etdirilməsi;
- səs və səslərə akustik işlənməsi;
- nitqin başa düşülməsinin hazırlıq mərhələlərinin formalaşdırılması.

Loqopedik məşğələlər 20 dəqiqədən artıq olmayaraq fərdi şəkildə aparılır.

IV səviyyədə korreksiya-pedaqoji işin əsas vəzifəsi ünsiyyət vasitəsi ilə böyüklərlə ünsiyyətin inkişaf etdirilməsidir. İşin əsas istiqamətləri:

- artikulyasiya aparatının motorika və əzələ tonusunun normallaşdırılması;
- nəfəs vermənin uzunmüddətli olması və gücünün artırılması;
- fizioloji exolaliyaların və qığıltılı sözlərin stimullaşdırılması;
- əllərin, manipulyativ funksiyaların inkişafı və əl barmaqlarının hərəkətlərinin diferensiasiyası;
- konkret situasiyada nitq təlimatlarının başa düşülməsinin formalaşdırılması.

Məşğələlər 25–30 dəqiqə olmaqla fərdi şəkildə aparılır.

Korreksiya-pedaqoji işin hər mərhələsində aparılan işlər arasında emosional ünsiyyətin, səs reaksiyalarının və nitq fəallığının stimullaşdırılması vacib yer tutur. Bu istiqamətlərdə aparılan işin məzmunu hər mərhələ üçün həm ayrı, həm də ümumi xarakter daşıyır [Arkhipova, E., 1989].

I səviyyədə emosional ünsiyyətin stimullaşdırılması "oyanma kompleksi"-nin formalaşdırılmasına istiqamətləndirilir və səs komponentini özünə daxil edir. "Oyanma kompleksi"nin əsas tərkib hissəsi gülümsəməkdir. Gülümsəmənin yaranması uşağın böyüklərlə ünsiyyət tələbatının göstəricisidir.

II səviyyədə oyanma kompleksinin stimullaşdırılması davam edir, bununla yanaşı uşaqlarda oyuncaqlara qarşı müsbət münasibətin formalaşdırılma vacibliyinə də xüsusi diqqət yetirilməlidir.

III və IV səviyyədə uşaqlarda emosional reaksiyaların stimullaşdırılması məşğələ üçün müsbət emosional münasibətlərin, səs və qığıldama fəallığının formalaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu mərhələdə əsas məşğələ zamanı uşağın emosional vəziyyətidir, çünki müsbət emosional fon qığıldamanın fəallaşdırılmasına şərait yaradır [Danilov, L., 1977].

Səs reaksiyalarının stimullaşdırılması emosional fonda yaranır. Bu proses nəfəs vermənin vokallaşmasından başlayır, qığıldamanın stimullaşdırılması ilə davam etdirilir. Serebral iflicli uşaqların emosional tonusunun artırılması üçün musiqi-hərəkət oyunlarından istifadə etmək vacibdir. Musiqili məşğələlər uşaqlarda aşağıdakı göstəricilərin yaranmasına istiqamətlənmişdir:

- uşağın emosional-müsbət əhval ruhiyyəsi;
- səs və səslərin büruzə verilməsinin fəallaşdırılması;
- nitqin intonasiya vasitələrinin inkişafı;
- ümumi əzələ sisteminin gərginliyinin aradan qaldırılması;
- ritmdə hərəkətlərin öyrənilməsi;
- musiqi bitdiyi zaman hərəkətin dayandırılması bacarığının formalaşdırılması.

Musiqi məşğələləri həftədə 1–2 dəfə olaraq aparılır.

Serebral iflicli uşaqlarda səs reaksiyalarının yaranmasından sonra hərəkətləri və hissləri qeyd edən reaksiyaların möhkəmləndirilməsinə keçid almaq mümkündür [İppolitova, M. və b., 1993].

Fizioloji exolaliyaların fəallaşdırılması məqsədi ilə nitq fəallığının stimullaşdırılması, təqlid yolu ilə səs və səs birləşmələrinin tələffüzü bacarığı formalaşdırılır.

Serebral iflicli uşaqlarda sensor deprivasiya (kinestetik, görmə və eşitmə duyğularının çatışmazlığı) müşahidə olunur. Görmə qavramasının çatışmazlığı baxışın fiksasiyasında, izlənməsində və digər patoloji reaksiyalarda büruzə verilir. Görmə analizatorunun bu kimi patoloji vəziyyəti uşaqların motor inkişafını lən-

gidir, məkan təsəvvürlərinin patologiyasını və inkişafsızlığını şərtləndirir. Görmə qavrayışının inkişafı üçün sensor funksiyaların stimullaşdırılması vacibdir [Danilov, L., 1977].

Serebral iflicli uşaqlarda eşitmə qavramasının pozulması, eşitmə diqqətinin zəifləməsi ilə və ya səs qıcıqlandırıcılarına yüksək həssaslığı ilə özünü büruzə verir. Bu prosesdə eşitmə dəqiqliyi, səs diferensiasiyasının və akustik təlimatların formalaşdırılması üzrə iş aparılmalıdır.

Görmə-motor koordinasiyasının inkişafı üzrə iş əllərin və əl barmaqlarının vəziyyətinin normallaşdırılmasından başlanır [Smith, A., Morris, M., 2017].

Serebral iflicli uşaqların böyük qismində emosional və motivasiya-tələbat sferanın aşağı səviyyəsi qeyd olunur, bu da onların idrak fəaliyyətlərinin çatışmazlığına səbəb olur. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, serebral iflicli uşaqlarla korreksiya-pedaqoji iş uşağın sağlam funksiyalarına əsaslanaraq qurulmalıdır [Pennington, L., Miller, N., 2020].

Nəticə / Conclusion

Korreksiya-pedaqoji iş sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarla aparılan təlim-tərbiyə prosesində mühüm aktuallıq təşkil edən və serebral iflicli uşaqların həyatını yaxşılaşdırmağa çalışan vacib və dinamik bir sahədir. Fərdi qayğı, korreksiyaedici məşğələlər və köməkçi texnologiyanın inteqrasiyası vasitəsilə bu sahənin mütəxəssisləri serebral iflicli uşaqlara tam potensiallarını həyata keçirməyə kömək etmək, onların fiziki, idraki və emosional inkişaflarını dəstəkləmək öhdəliyi götürürlər.

İnklüziv təhsilə və ailənin əməkdaşlığa cəlb edilməsinə diqqət yetirilməsi serebral iflicli uşaqların yalnız terapevtik şəraitdə deyil, həm də sağlam mühitdə dəstəklənməsini, özünəinam hissinin yaranmasını, sağlam uşaqlarla ünsiyyətini təmin edir və onlara cəmiyyətin bir üzvü olmasını dərk etmələrinə, sosial əlaqələr qurmalarına imkan verir.

Mütəxəssislər tərəfindən aparılan korreksiyaedici işlər serebral iflicli uşaqların və onların ailələrinin həyatına müsbət təsir göstərir. Onlar bu uşaqlara çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə, maneələri aşmağa və imkanlarla dolu gələcəyi qəbul etməyə kömək edirlər.

Korreksiyanın və reabilitasiyanın məqsədi xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların kənarda saxlanmaması, onlar üçün təhsilin əlçatan olmasını nəzərdə tutan və bütün uşaqların müxtəlif ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmasına əsaslandırılan inkişafetdirici təlim prosesinin yaradılmasıdır.

Pedaqogikanın xüsusi sahəsi olan korreksiyaedici təlim üzrə elmi biliklərin artırılması sayəsində sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlarla korreksiya-pedaqoji

işlərin innovativ yanaşmalar və texnologiyalarda əhatə olunacaq şəkildə inkişafı arzu olunandır.

Davamlı dəstək, araşdırma və əməkdaşlıq şəraitində serebral iflicli uşaqların inkişafına təkan verməklə inklüziv cəmiyyət inkişaf etdirilməli, sağlamlıq imkanlarından, qabiliyyətindən, sosial-iqtisadi vəziyyətindən asılı olmayaraq hər bir uşağın dolğun və zəngin həyat sürmək imkanına malik olması təmin edilməlidir.

Məqalənin aktuallığı. Xüsusi təhsilin aktual problemlərindən biri uşaq serebral iflicinin öyrənilməsidir. Məqalədə xüsusi təhsil müəssisələrində, reabilitasiyalarda serebral iflicli uşaqlarla aparılan bir neçə korreksiyaedici metodlar aktual problem kimi tədqiq olunur.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə serebral iflicli uşaqlarla korreksiya-pedaqoji işin aparılması istiqamətində məşğələlər təhlil olunmuş, həmçinin serebral iflicli uşaqlarla aparılan korreksiyaedici məşğələlərdə yeni metodlardan istifadə edilmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Korreksiya-pedaqoji işlərin aparılması ilə bağlı valideynlərə, tərbiyəçi-müəllimlərə tövsiyələrin verilməsi məqalənin praktik əhəmiyyətini artırır. Məqalədən valideynlər, tərbiyəçi-müəllimlər, korreksiyaedici təlim ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr, magistrlar və tədqiqatçılar faydalana bilərlər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Hüseynova, N.T., Rüstəmova, L.H. (2007). Xüsusi pedaqogika. Bakı, 147 s.
2. Arkhipova, E.F. (1989). “Correctional work with children with cerebral palsy” M.
3. Arkhipova, E.F. (2019). “Speech therapy and psychological and pedagogical support for the development of infants with perinatal lesions of the nervous system with cerebral palsy”, Uch.method.posobie, M.
4. Danilov, L.A. (1977). “Methods for correcting speech and mental development in children with cerebral palsy”.
5. İppolitova, M.V., Babenkova, R.D., Mastyukova, E.M. (1993). Raising children with cerebral palsy in the family. M.
6. Novak, I., Morgan, C., Fahey, M., Finch-Edmondson, M., & Galea, C. (2017). A systematic review of interventions for children with cerebral palsy: State of the evidence. Developmental Medicine & Child Neurology, 59 (10), 1011-1019.

7. Pennington, L., Miller, N. (2020). Speech and communication in children with cerebral palsy: Parent perspectives and speech-language pathology practice. International Journal of Speech-Language Pathology, 22(4), 425-435.
8. Raina, A.B., Palejwala, M.H., Patel, D.R. (2018). Speech and language disorders in children with cerebral palsy. Pediatric Clinics of North America, 65(1), 119-128.
9. Sell, D., Keane, M. (2019). Communication interventions for children with cerebral palsy: A systematic review. Developmental Neurorehabilitation, 22(5), 323-334.
10. Smith, A., Morris, M.E. (2017). Effectiveness of speech and language therapy for children with cerebral palsy: A systematic review. Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 38(1), 67-77.
11. Wood, E., Rosenbaum, P. (2017). The gross motor function classification system for cerebral palsy: A study of reliability and stability over time. Developmental Medicine & Child Neurology, 45(5), 292-295.
12. Wren, Y.E., Roper, L. (2020). Speech and language therapy for children with cerebral palsy: A critical review of best practices. Disability and Rehabilitation, 42(7), 905-914.